

Unha nova lectura de “La Quimera”

Emilia
Pardo
Bazán.

A profesora Magdalena Aguinaga vén de ser galardonada pola Universidade Compostelana con “Apto cum Laude” pola súa tese doutoral sobre Pereda. Agora publica en Edicións do Castro, 1993, “*La Quimera*”. *Orientación hacia el misticismo*.

O século XIX é proteico. En continua transformación, parte de tendencias opostas, xa en disolución—neoclasicismo—ou en evolución—prerromantismo—para acadar movementos máis resistentes e impactantes nunca absolutamente unívocos. Fálase da Península de varios romantismos, de realismo diversos, de naturalismos *sui generis*, tal o de Emilia Pardo Bazán que en 1883 divulga a estética determinista, naturalista, de Zola—*La cuestión palpitante*—é que se afilia sen menoscabo da propia ortodoxia católica apostólica e romana, para asombro do escritor francés. “Mi fórmula... más humana que la suya”, respondía a condesa.

Hai que ter en conta que a Pardo Bazán captaba ávidamente cantas novidades fermentaban en París, sé da cultura occidental. Entre os anos 1860 e 1866 constitúese o grupo parnasiano ó redor de Teófilo Gautier. Ondeán a bandeira de “l’art pour l’art”. En xullo de 1873: o escándalo de Verlaine disparando sobre Rimbaud. Despois de 1880—bancarrota do naturalismo francés—os escritores novos firman o célebre manifesto contra Zola. Decadentismo e Simbolismo marcan a nova sensibilidade que vén de Poe e Baudelaire, que está

na onda Wagneriana, onde o pesimismo de Schopenhauer pon a letra en clave metafísica. Oscar Wilde eríxese no mellor apóstolo de Ruskin, pai do preraphaelismo inglés. Mallarmé, nas súas tertulias dos martes, alude ambiguamente, pero con insistencia, a Hegel. Os poetas belgas afianzan o simbolismo. Maeterlinck crea a traxedia simbolista de Pélleas e Mélisande. Do Leste chegan correntes redentoristas e mesiánicas. A mensaxe inquietante da novela rusa, de Tolstoi e Dostoievski sobre todo.

A profesora Magdalena Aguinaga analiza *La Quimera* (1905) como unha obra emblemática na traxectoria novelística de dona Emilia. Trátase dunha confluencia de todas as tendencias que se concentran en Europa e se transmiten nas nosas letras a través do Modernismo rubeniano ou directamente. A novelista galega estaba alerta a calquera innovación productiva na arte. Á súa curiosidade, agora aberta á nova sensibilidade, quedáballe a tarefa de moldear este magma eruptivo de tan varia índole e procedencia. Coido eu que podería darlle unha forma máis sintética e estilizada como a conseguida por Valle-Inclán nas Sonatas. A *Sonata de primavera* publícase en 1904, un ano antes de *La Quimera*. A *Sonata de outono* sae á luz en 1902. A *Sonata de estío*, en 1903. En 1905 aparecerá a *Sonata de inverno*. Pero Valle e dona Emilia pertencen a xeracións distintas. A Pardo Bazán acumula datos que Valle rexeita. Son estéticas moi diferentes.

Magdalena Aguinaga estudia moi obxectivamente esa novela-clave bazaniana e pon de relevo un rasgo pertinente da nosa escritora: a permanencia ó longo do tempo dunha autoconciencia literaria. Dona Emilia sabe o que quere. Desde 1890 decídese por un alonxamento progresivo das anteriores tendencias naturalistas. Decrecen as extensas descripcións detallistas. A temática amorosa cámbiase por contidos trascendentes. Prefire os ambientes refinados ós rústicos ou proletarios. Insiste M. Aguinaga no feito de que *La Quimera* marca unha nova etapa na novelística da Pardo Bazán: *La Sirena Negra* (1908) e *Dulce Dueño* (1911) funden espírito e estética. Trátase do último período da Condesa, o camiño do misticismo. Algo moi fondo en dona Emilia que desde nova sentía arelanzas de transcendencia. En 1881 da fin a *San Francisco de Asís*, que se publica cun prólogo de Menéndez Pelayo.

Recibe unha fonda impresión da lectura de Dostoievski en 1885, trátase de *Crime e casti-*

go. Séntase á mesa con Huysmans e cos escritores máis recoñecidos. O esteticismo reinante maniféstao na conferencia sobre *La Quimera* en 1912 en Madrid. Pensa que a aspiración artística é a máis nobre das aspiracións. Defende a prioridade da beleza sobre a utilidade.

M. Aguinaga explica o mito. A quimera significa a pasión sobrehumana. O artista Silvio vive doente por acadar a gloria, sedento de absoluto. *La tentation de Saint Antoine*, de Flaubert, faille pensar. No diálogo entre a Esfinxe, símbolo material da razón, e a Quimera, pasión do ideal, Silvio decídese por ésta. Na vida levará as de perder... “Triunfar o morir” é o seu lema. Morrerá acollido por Minia Dumbria—trasunto de dona Emilia—compositora que representa na novela o equilibrio entre idealismo e realidade.

O asentamento da novela sobre un mito de base provén do éxito do wagnerismo en Europa. Dona Emilia, que fora a primeira en propagar a novelística rusa, en España, toma de Gogol, precursor do nihilismo, o terror á nada. Silvio teme á nada máis cá morte. Hai tamén pegadas de Nietzsche, aparte da mención de *Así Falaba Zaratustra*, o tema da auto-rexeneración está presente. M. Aguinaga recolle datos: “Ten sangue ten músculos, sé insensible al dolor, sé estoico”. A meta única, a victoria. O significado sobrehumano que simboliza a Quimera fascina ó pintor Silvio, protagonista da obra, auténtico trasunto do pintor real Joaquín Vaamonde, tamén doente da “infinita aspiración de aspirar” tal como o revela a propia condesa nun artigo de *La Ilustración Artística*, en 1912.

As conexións coa nova sensibilidade europea son múltiples e relevantes, así o analiza Magdalena Aguinaga que vai separando un a un os fíos do torcedor tecido por dona Emilia. Parnasianismo, impacto da pintura na literatura. Impresionismo, exaltación pola sensación, reminiscencias... Explica M. Aguinaga: “Tambien logra a través de las sensaciones una técnica sensorio-psicológica, próxima a la sensibilidad proustiana”. Decadentismo: requintamiento da dama Espina Forcel que desprecia a vulgaridade e calquera nivel, que fai da súa vida un culto do ideal, que busca sensacións últimas na morfina e se evade, en paraísos artificiais, da alicorta realidade en Madrid e mesmo en París. Pertenece á familia dos poetas malditos, semella ser irmá de Des Esseintes, o refinado protagonista de *A Rebours*, de Huysmans (1884), ultramodelo de esteticismo.

Espiritualismo e misticismo no ideal e na vida de Clara Ayamonte. Aristocratismo da alta sociedade parisina e madrileña. Cosmopolitismo, etc... son rasgos pertinentes do código modernista, que a Pardo Bazán se complace en presentar e que Magdalena Aguinaga analiza con acerto e amenidade, afondando nos aspectos clave da novela e poñendo de relevo a profusión de intertextos literarios e artísticos.